Shri Krishna BahuudeshiyaSamajseviSanstha's, Osmanabad

COLLEGE OF EDUCATION (B.ED)

Osmanabad 413501

Criteria II: Teaching-learning and Evaluation

2.7.5: Performance of students on various assessment tasks reflects how far their initially identified learning needs are catered to.....

Documentary evidence in respect to claim

" विवेक ज्ञान अमृत व मोक्षाप्तीचे साधन म्हणजे शिक्षण "

डॉ. म. पं. सुरवसे

श्रीकृष्ण बहुउदेशिय समाजसेवी संस्था संचलित,

कॉलेज ऑफ एज्युकेशन, उस्मानाबाद

शैक्षणिक वर्ष - २०२२-२३

आंतरवासिता

प्रशिक्षणार्थीचे नाव :- परतापुरे प्रतिक्षा दत्तात्रय

हजेरी क्रमांक :- 23

मार्गदर्शक :- प्रा. पवार सर

Principal
Shrikrishna B.S.S
College of Education, Osmanabad

Shri Khormate B.B. 6th July

Ingle Pushpalata. 06/07/2023

04/07/2023 (Mr Gulve S.S)

04/07/2023

अध्यक्ष
वार्षिक पाठ परीक्षा
श्रीकृष्ण बी.एस.एस. कॉलेज ऑफ एज्युकेशन उस्मानाबाद

Page No. 1

अनुक्रमाणिका

अ. क्र.	प्रात्यक्षिक कार्य	पेज नंबर	स्वाक्षरी
1	प्रस्तावना	2	
2	ऋणनिर्देश	3	
3	आंतरवासितेची उद्दिष्टे	4	
4	परिपाठ	5	
5	दैनंदिन नियोजन	10	
6	घटक नियोजन	11	
7	पाठ नियोजन	14	
8	घटक चाचणी	17	
9	प्रगती अहवाल	36	
10	शालेय दफ्तर	41	
11	क्षेत्रभेट	46	
12	Computer ppt	48	
13	कार्यानुभव	52	
14	चित्रकला	54	
15	सांस्कृतिक उपक्रम	56	
16	वार्षिक नियोजन	61	
17	विशेष दिन	66	
18	शाळेतील शिक्षकाचे मार्गदर्शन	70	
19	मुख्याध्यापकांचे मार्गदर्शन	71	
20	पालक मेळावा	72	
21	आरोग्य शिबीर	74	
22	प्रशासकीय नियोजन	81	
23	मानसशास्त्रीय प्रयोग	83	
24	कृती संशोधन आराखडा	87	
25	समारोप	113	

प्रस्तावना

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद अंतर्गत श्रीकृष्ण बहुउद्देशीय समाजसेवी संस्था उस्मानाबाद अंतर्गत श्रीकृष्ण शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय उस्मानाबाद येथे Bed द्वितीय वर्षे या वर्षी अभ्यासक्रमांतर्गत विद्यापीठाने ठरवून दिलेल्या अहवाल लेखन कार्यात अंतर्भूत अतिशय महत्वाचे प्रात्यक्षिक कार्य म्हणून आंतरवासिता हे मानले जाते. प्रत्यक्षात विद्यालयीन अध्यापन कार्य कसे करावे हे समजण्यासाठी या अहवालाची मदत होते.

आंतरवासितेसाठी शरद पवार हायस्कूल, उस्मानाबाद या शाळेची निवड केली होती.

ऋणनिर्देश

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ यांचे प्रथमत: ऋण व्यक्त करते. की या विद्यापीठाने आंतरवासिता 2022-23 या कार्यक्रमाचे नियोजन कॉलेज ऑफ एज्युकेशन, उस्मानाबाद मार्फत करण्यात आले.

श्रीकृष्ण बहुउद्देशीय समाजसेवी संस्था, उस्मानाबाद संचलित शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय यातील सर्वांचे मार्गदर्शन वेळोवेळी घेत होते. त्यांच्या सहकार्याने आमची आंतरवासिता यशस्वीरित्या पार पाडली. याबद्दल मी त्यांची ऋणी आहे.

Bed द्वितीय वर्ष अभ्यासक्रम अंतर्गत आंतरवासिता अहवाल पूर्ण करण्यासाठी अध्यापकांचे ऋण व्यक्त करते.

• आंतरवासितेची उद्दिष्ट्ये

1 विद्यार्थ्यांच्या अध्यापनातील प्रात्यक्षिक कार्याचा अनुभव येतो.

2 शालेय वातावरणाशी एक शिक्षक म्हणून ओळख निर्माण करणे.

३ सहशालेय व शालाबाह्य कार्यक्रमाच्या योजनाचा अनुभव घेणे.

4 शालेय दफ्तर विषयी अधिक माहिती घेणे.

5 शालेय नियोजन, व्यवस्थापन, प्रशासन यांचे अनुभव घेणे.

6 नियमबद्ध पाठ घेणे. टाचणाचे लेखन करणे.

7 शालेय कामकाज माहिती घेणे.

8 विविध कार्यक्रमाचे उपयोजन करणे.

9 विविध कौशल्याची योग्य सांगड घालणे.

10 अध्ययन अध्यापनाची उपाययोजना करणे.

राष्ट्रगीत

जन - गण - मन अधिनायक , जय हे,
भारत भाग्य विधाता ।
पंजाब - सिंध - गुजरात - मराठा -
द्राविड उत्कल बंग,
विंध्य - हिमाचल - यमुना - गंगा,
उच्छल जलधि तरंग,
तव शुभ नामे जागे,
तव शुभ आशिष मागे,
गाहे तव जय - गाथा ।
जन - गण - मंगलदायक जय हे,
भारत भाग्य विधाता ।
जय हे, जय हे, जय हे,
जय जय जय जय हे ।।

- रवींद्रनाथ टागोर

प्रतिज्ञा

भारत माझा देश आहे. सारे भारतीय माझे बांधव आहेत.

माझ्या देशावर माझे प्रेम आहे. माझ्या देशातल्या समृद्ध आणि विविधतेने नटलेल्या परंपरांचा मला अभिमान आहे. त्या परंपरांचा पाईक होण्याची पात्रता माझ्या अंगी यावी म्हणून मी सदैव प्रयत्न करीन.

मी माझ्या पालकांचा, गुरूजनांचा आणि वडीलधाऱ्या माणसांचा मान ठेवीन आणि प्रत्येकाशी सौजन्याने वागेन.

माझा देश आणि माझे देशबांधव यांच्याशी निष्ठा राखण्याची मी प्रतिज्ञा करीत आहे. त्यांचे कल्याण आणि त्यांची समृद्धी यातच माझे सौख्य सामावले आहे.

राष्ट्रीय गीत

वन्दे मातरम ! वन्दे मातरम !!
सुजलाम , सुफलाम , मलयज - शीतलाम ,
शस्य श्यामलाम , मातरम् !
वन्दे मातरम् !

शुभ्र ज्योत्सना , पुलकितयामिनीम् ,
फुल्ल कुसुमित द्रुमदल शोभिनीम् ,
सुहासिनीम् , सुमधुर भाषिणीम् ,
सुखदाम , वरदाम् , मातरम् !
वन्दे मातरम् !

- बंकिमचंद्र बॅनर्जी

सुविचार

1 आपण जे पेरतो, तेच उगवतं.

2 दुःखातून येणारा आनंद सुखमय असतो.

3 सर्वात मोठे वरदान म्हणजे खरा मित्र लाभणे.

4 कल्पनाशक्ती ही ज्ञानापेक्षा जास्त महत्त्वाची आहे.

5 संयम हे शौर्याचे लक्षण आहे.

6 शिक्षण हा समाजाचा आत्मा आहे.

7 प्रत्येक सकाळ ही एक नवी सुरूवात आहे.

8 गरज ही शोधाची जननी आहे.

9 श्रीमंत होण्यापेक्षा गुणवंत व्हा.

10 मानवसेवा हीच ईश्वरसेवा.

बोधकथा

गोष्टीचे नाव = साधू आणि गवळण

एका गावात एक साधू राहत होता लोक त्याचा फार आदर करत असत. त्या गावात दुसऱ्या गावातून दूध विकण्यासाठी एक गरीब गवळण येत असे. सर्वात प्रथम ती साधुला दूध आणून देत असे. त्यानंतर ती गावातील इतर लोकांकडे दूध वाटत असे. त्यानंतर एके दिवशी तिला येण्यास उशीर झाला. साधुने तिला कारण विचारले तेव्हा तिने उत्तर दिले, "आज नदी पार करायला नाव उशिरा मिळाली, त्यामुळे येण्यास उशीर झाला." साधू हसत म्हणाला लोक तर ईश्वराच्या नावावर संसारसागर पार करतात. आणि तुला नदी पार करायला नाव लागते. असे वाटते की तुला ईश्वरावर विश्वास नाही." त्या भोळ्या गवळीवर त्याचा परिणाम झाला.

आपल्या सांगण्यावरून ईश्वराचे नाव घेतले आणि नदी पार करून आले साधूचा या गोष्टीवर विश्वास बसला नाही. जेंव्हा ती नदीच्या रस्त्याने जाऊ लागली. तेव्हा साधूही तिच्यापाठोपाठ नदीत गेला. जेव्हा पाण्याची पातळी वाढली तेंव्हा साधू घाबरून पाण्यात पडला आणि वाचवण्यासाठी आवाज देवू लागला, तेव्हा गवळणीने त्यांना पाण्यातून बाहेर काढले आणि विचारले." तुम्ही आपलाच उपदेश अंमलात आणून जर ईश्वराकडे प्रार्थना केली असती तर तुम्ही नदी पार करू शकला असता." गवळणीचा ईश्वरावरील गाढ विश्वास पाहून शरमिंदा झाला.

तात्पर्य = दृढ निश्चयाने सर्व काही साध्य होते.

दैनंदिन नियोजन

क्र	वेळ	5 वी	6 वी	7 वी	8 वी	9 वी
	10:45 – 11:20	विज्ञान / निकम	विज्ञान / हुलवणे	इतिहास / लोमटे	निस्ताणे / मराठी	विज्ञान / परतापुरे
	11:20 – 11:55	विज्ञान / काळे	इंग्रजी / लोमटे	गणित / सोळंके	विज्ञान / आलेकर	गणित / बोधले
	11:55 – 12:30	विज्ञान / लोमटे	गणित / पवार	विज्ञान / मते	गणित / आडसूळ	विज्ञान / नेटके
	12:30 ते 1:00 मध्यांतर					
	1:00 – 1:35	गणित / मगर	गणित / खोत	विज्ञान / राठोड	हिंदी / कोंडके	विज्ञान / सोनवणे
	1:35 – 2:10	इतिहास / बिसले	गणित / परतापुरे		मराठी / महिंगडे	इतिहास / सोनवणे
	2:20 – 2:55	गणित / आलेकर	विज्ञान / बोधले		गणित / हुलवणे	गणित / निकम
	2:55 – 3:30	गणित / सोनवणे	गणित / खोत		विज्ञान / पवार	गणित / लोमटे

घटक नियोजन

अध्यापनाचा वार्षिक नियोजनाचा अभ्यास करून घटकांचा सखोल विचार करून प्रत्यक्ष अध्यापनाच्या दृष्टीने जे घटकांचे नियोजन केले जाते त्यास घटक नियोजन म्हणतात. पाठ्यांश पृथ्थकरण, उद्दिष्ट्ये व स्पष्टीकरणे, अध्ययन अनुभूती, शैक्षणिक साहित्य व मूल्यमापन या मुद्द्यांचा विचार करून जे अध्यापनाचे नियोजन एका घटकापुरते करणे म्हणजे घटक नियोजन.

घटक नियोजनाची विविध अंगे

1 घटक पार्श्वभूमी -

प्रत्येक घटकाचे नियोजन करण्यापूर्वी त्याचा मागील घटकाशी असणारा संबंध व पुढील घटकाशी जुळणारा धागा याचा विचार करवा लागतो. ज्ञाताकडून अज्ञाताकडे या अध्यापनाच्या सूत्राप्रमाणे विद्यार्थ्यांच्या सहजासहजी नवीन घटकाचे आकलन होण्यासाठी पूर्वीचे कोणते संबोध, सूत्रे, संज्ञा घटना इ. उपयुक्त ठरणार आहेत याचा विचार केला पाहिजे.

2 काय शिकवायचे -

यामध्ये पाठ्यांशाचे पृथ्थकरण केले पाहिजे आणि शिकवायचे मुद्दे यात नमूद केले पाहिजे. एखादा पाठ्यांश शिकवायचा म्हणजे निश्चित काय करायचे हे सांगता आले पाहिजे.

3 का शिकवायचे -

यामध्ये पाठ्यमुद्द्यासंबंधीची उद्दिष्ट्ये व अध्ययन निष्पत्ती किंवा स्पष्टीकरणे नमूद करावी लागतात. त्या घटकाची उद्दिष्ट्ये व स्पष्टीकरणे यांचे स्पष्ट चित्र शिक्षकाला माहिती असावी लागते.

4 कसे शिकवायचे -

अध्यापन पद्धती, अध्ययन अनुभव, शैक्षणिक साधने यांचा उल्लेख नियोजनात झाला पाहिजे. यांचा वापर केव्हा व कसा करावयाचा तेथे नमूद केलेले असावे. मात्र अध्ययन अनुभव निवडताना ते अनुभव उद्दिष्ट्यप्राप्तीसाठी उपयुक्त ठरणारे असावेत.

5 उद्दिष्ट्य प्राप्ती किती झाली -

ठरवलेली उद्दिष्ट्ये कितपत साध्य झाली हे कळण्यासाठी मूल्यमापन करावयाचे असते. ते कसे करावे हे यामध्ये नमूद करावे. ज्ञान, आकलन उपयोजन या स्तरांवरील उद्दिष्टांसाठी लेखी परीक्षा घ्यावी लागते. तर कौशल्य पाहण्यासाठी प्रात्यक्षिक परीक्षा घ्यावी लागते.

घटक नियोजनाचे फायदे

अध्यापनातील तुटकपणा कमी होऊन त्यात सुलगता, सुसंगता व एकात्मता येते.

अध्यापनातील उद्दिष्ट्ये योग्य प्रमाणात साध्य होतात.

अध्ययन अध्यापन प्रक्रिया चांगली करण्यास मदत होते.

घटक नियोजनामुळे निश्चित दिशेने जावून वेळ वाचवता येतो.

विद्यार्थ्यांना प्रत्येक मुद्दयाचा परस्पर संबंध नीट लक्षात आल्यामुळे त्यांच्या आकलनात अर्थपूर्णता व निश्चितता येते.

पाठ नियोजन

शिक्षकांच्या दैनंदिन अध्यापनाच्या दृष्टीने पाठ नियोजन ही अत्यंत महत्त्वाची प्रक्रिया आहे. एका तासिकेमध्ये एका घटकाचा जेवढा भाग शिकवायचा असेल त्याचे नियोजन करणे म्हणजे पाठ नियोजन होय.

पाठ टाचणात प्रस्तावना, पाठ्यांश, पृथ्थकरण, उद्दिष्ट्ये व स्पष्टीकरणे, अध्ययन अनुभूती, शिक्षककृती, विद्यार्थीकृती, मूल्यमापन, फलकलेखन हे मुद्दे येतात.

पाठ नियोजनाच्या पायऱ्या

प्रस्तावना -

प्रस्तावना ही कोणत्याही अध्यापनासाठी सुरूवातीला वापरली जाणारी पायरी आहे. प्रस्तावना ही पूर्व ज्ञानावर आधारित असते. प्रस्तावना करण्यापूर्वी विद्यार्थ्यांना असणाऱ्या पूर्वज्ञानाची चांगली माहिती असावी. अध्यापन कार्याला सुरूवात करण्यापूर्वी शिक्षकाने त्याच्या कौशल्यानुसार प्रस्तावना करणे गरजेचे आहे.

हेतूकथन -

हेतूकथन ही अध्यापनातील दुसरी महत्त्वाची पायरी आहे. हेतूकथनात अध्यापक विद्यार्थ्यांना ते आजच्या तासिकेत काय शिकवणार आहेत ते स्पष्टपणे व अचूक शब्दात सांगतो. हेतू सांगितल्यावर पाठ्यांशाचे शीर्षक फलकावर लिहावे. पाठाचा हेतू कळल्यामुळे विद्यार्थी अध्ययनास तयार होतात.

विषयप्रतिपादन -

पाठाची तिसरी पायरी किंवा मुख्य गाभा म्हणजेच विवेचन होय. ही पायरी पाठाचे प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष अध्यापन करण्याचे कार्य होय. म्हणून या पायरीचे महत्त्व सर्वात जास्त आहे. त्याचप्रमाणे याच पायरीत अध्ययन अध्यापन प्रक्रिया प्रत्यक्ष सुरू असल्याने हे अधिक व्यापक व संकीर्ण स्वरूपाचे आहे. विषय प्रतिपादनात पाठ्यांशातील मुख्य मुद्दे क्रमाने घेवून त्यानुसार स्पष्टीकरणासाठी योग्य शैक्षणिक

अनुभूती योजल्या जातात.

4 संकलन -
शिक्षकाने एका तासामध्ये केलेल्या अध्यापनाची पडताळणी करण्यासाठी संकलन या पायरीचा उपयोग केला जातो. पाठ्यांश शिकवून झाल्यावर विद्यार्थ्यांनाच त्यातून नियम, तत्वे, सिद्धांत शोधायला सांगितले जातात.

5 उपयोजन -
उपयोजन म्हणजे प्राप्त ज्ञानाचा नवीन परिस्थितीत उपयोग करून ही पाठाची पाचवी पायरी म्हणून सांगता येईल. उपयोजनात विद्यार्थ्याने प्राप्त केलेले ज्ञान नवीन परिस्थितीत स्वतंत्रपणे उपयोगात आणण्याची क्षमता त्यांच्यात निर्माण केली जाते.

6 मूल्यमापन -
उपयोजन म्हणजे प्राप्त ज्ञानाचा नवीन परिस्थितीत उपयोग करून ही पाठाची पाचवी पायरी म्हणून सांगता येईल. उपयोजनात विद्यार्थ्याने प्राप्त केलेले ज्ञान नवीन परिस्थितीत विद्यार्थ्यापर्यंत किती पोहोचले हे मूल्यमापनाची वेगवेगळी साधने वापरून शोधता येते. मूल्यमापन पायरीत एका वाक्यात उत्तरे, रिकाम्या जागा भरा, जोड्या लावा, चूक की बरोबर ओळखा. वस्तुनिष्ठ प्रश्न हे शुंडाळी फलकावर असावेत.

7 स्वाध्याय / गृहपाठ -
मूल्यमापनानंतरची शेवटची पायरी म्हणजे स्वाध्याय होय. एका तासिकेमध्ये विद्यार्थ्याला अध्यापन केलेल्या घटकावर आधारित 1 ते 2 प्रश्न घरी सोडवण्यासाठी दिले जातात. त्याला स्वाध्याय म्हणतात. स्वाध्याय / गृहपाठातून विद्यार्थ्यांच्या क्रियाशीलतेला वाव मिळावा. त्यांची अभिरुची जोपासली जावी. त्याचबरोबर त्याच्यामध्ये विविधता असावी.

पाठ नियोजनाची उद्दिष्ट्ये

1 आशय, उद्दिष्ट्ये व साहित्य याद्वारे अध्ययन अनुभूती आणि मूल्यमापन साधने यांची योग्य सांगड घालण्यास मदत करणे.

2 उपलब्ध वेळेचा दिलेल्या अध्यापनाशी सुयोग्य वापर करणे.

3 काल व अवकाश या दोन मातीच्या संदर्भात म्हणजे (कोठे व केव्हा) अध्ययन कृतीचे रेखाटन.

4 नियोजन अध्यापनाची पूर्वज्ञानाशी सांगड घालणे.

5 नियोजन अध्यापनाची पुढील अध्ययनास पूर्वज्ञान सांगड घालणे सोपे.

6 दिलेल्या नियमानुसार आणि दिलेल्या पाठ नियोजनाच्या आराखड्यामध्ये निश्चित केलेल्या नियोजनाचे लेखन करणे.

घटक चाचणी

विज्ञान

उद्दिष्टानुसार गुणविभागणी

अ. क्र.	अपेक्षित उद्दिष्टे	गुण	शे. प्रमाण
1	ज्ञान	6	
2	आकलन	12	
3	उपयोजन	8	
4	कौशल्य	5	
5	मनोवृत्ती	9	
	एकूण	40	

घटकानुसार गुणविभागणी

अ. क्र.	घटक	गुण	शेकडा गुण
1	कार्बन : एक महत्त्वाचे मूलद्रव्य	10	
2	पदार्थ आपल्या वापरातील	8	
3	सजीवांमधील जीवनप्रक्रिया	12	
4	आनुवंशिकता व परिवर्तन	10	
	एकूण	40	

प्रश्नप्रकारानुसार गुणविभागणी

अ. क्र.	प्रश्नाचा प्रकार	प्रश्न संख्या	गुण	शेकडा गुण
1	वस्तुनिष्ठ प्रश्न	10	10	
2	लघुत्तरी प्रश्न	7	14	
3	निबंधवजा प्रश्न	4	16	
	एकूण	21	40	

प्रश्नपत्रिका [घटकचाचणी] एकूण गुण = 40

अ] रिकाम्या जागा भरा. 5 गुण

1. सर्व सेंद्रिय पदार्थांमध्ये अत्यावश्यक असलेले मूलद्रव्य ----- हे आहे.
2. बेकिंग सोड्याचे रासायनिक नाव ----- आहे.
3. एका भागामध्ये संश्लेषित झालेला पदार्थ दुसऱ्या भागापर्यंत पोहचवणे याला ----- म्हणतात.
4. गुणसूत्रे मुख्यत: ----- नी बनलेली असतात.
5. हायड्रोजन हे मूलद्रव्य बहुतेक ----- पदार्थांमध्ये असते.

ब] चूक की बरोबर ते लिहा. 5 गुण

1. ज्या हायड्रोकार्बनच्या अणूमध्ये एकेरी बंध असतो त्यांना संतृप्त हायड्रोकार्बन म्हणतात.
2. अल्फा किरणांचा प्रभार -1 असतो.
3. टेफ्लॉनचे रासायनिक नाव फ्ल्यूओरोइथिलीन हे आहे.
4. वनस्पतीमध्ये चेतासंस्था किंवा स्नायुसंस्था असतात.
5. फ्रेड्रिक मिशर यांनी RNA चा शोध लावला.

दोन ते तीन वाक्यात उत्तरे लिहा 12 गुण

1. कार्बन व त्याच्या संयुगांचा इंधन म्हणून उपयोग का करतात?
2. हिऱ्याचे उपयोग लिहा.
3. किरणोत्सारिता म्हणजे काय?
4. आकृती काढा - नेफ्रॉन.
5. वनस्पतीमधील उत्सर्जन थोडक्यात लिहा.
6. टीपा लिहा - डी. एन. ए.
7. गुणसूत्रांच्या असामान्यतेमुळे कोणत्या विकृती निर्माण होतात?

थोडक्यात उत्तरे लिहा 16 गुण

1. ग्रॅफाइटचे गुणधर्म लिहून त्याचे उपयोग लिहा.
2. अल्फा किरणांची गुणवैशिष्ट्ये लिहा.
3. वनस्पतींमधील परिवहन कसे होते हे स्पष्ट करा.
4. खालील तक्ता पूर्ण करा.

मेंडेलचा एकसंकर संततीचा प्रयोग

जनक पिढी P_1

स्वरूपविधा	उंच	बुटकी
जनुकविधा	TT	tt
युग्मक	___	____

पहिली पिढी F_1 _____

जनक पिढी P_2 F_1 चे स्वयंपरागण

स्वरूपविधा	उंच	उंच
जनुकविधा	Tt	Tt
युग्मक	___	____

दुसरी पिढी F_2

पुंयुग्मक / स्त्रीयुग्मक	T	t
T	_____	______
t	_____	_____

उत्तरपत्रिका

प्र अ] ______ १

1 कार्बन

2 $NaHCO_3$

3 परिवहन

4 DNA

5 सेंद्रिय सहसंयुज

ब] ______ १

1 बरोबर

2 चूक

3 बरोबर

4 चूक

5 चूक

______ २

1 दगडी कोळशातून कोल गॅस काढून घेतल्यावर उरणाऱ्या शुद्ध कोळशाला कोक म्हणतात. → हे क्षपणकारक आहे, कार्बन हे एक जीवाश्म इंधन आहे. हायड्रोजन व ऑक्सिजन असतात. म्हणून कार्बन व त्याच्या संयुगाचा इंधन म्हणून उपयोग करतात.

2

1 काच कापण्याच्या व खडकाला छिद्र पाडण्याच्या उपकरणांत हिरे वापरतात.

2 अलंकार तयार करण्यासाठी हिऱ्याचा उपयोग होतो.

3 डोळ्यांची शस्त्रक्रिया करण्याच्या उपकरणांमध्ये हिऱ्याचा वापर करतात.

4 हिऱ्याच्या भुकटीचा वापर दुसऱ्या हिऱ्यांना चकाकी देण्यासाठी करतात.

3 युरेनिअम, थोरिअम, रेडियम यांसारख्या उच्च अणुअंक असणाऱ्या मूलद्रव्यांमध्ये अदृश्य, भेदक व उच्च दर्जा असणारी प्रारणे उत्स्फूर्तपणे उत्सर्जन करण्याचा गुणधर्म असतो त्याला किरणोत्सारिता असे म्हणतात.

4

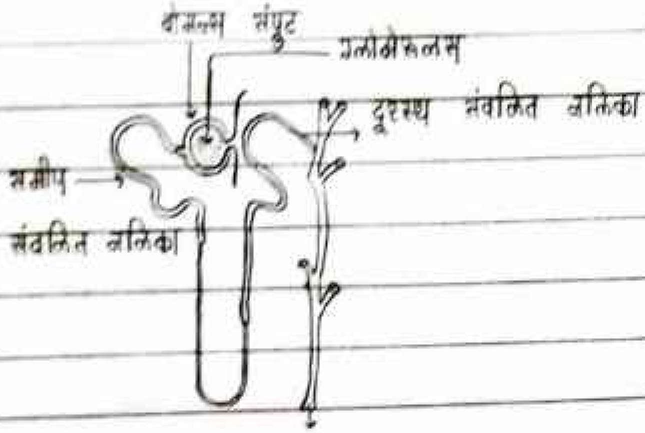

नेफ्रॉन

5 वनस्पतीमध्ये टाकाऊ पदार्थ बाहेर टाकण्यासाठी उत्सर्जक संस्था नसते. विसरण क्रियेद्वारे वायुरूप पदार्थ बाहेर टाकले जातात. टाकाऊ पदार्थ त्यांच्या पानातील रिक्तिका, फुले, फळे तसेच खोडावरील सालीत साठवले जातात. वनस्पती मुळांच्यावाटे आसपासच्या जमिनीत काही टाकाऊ पदार्थ सोडतात.

6 रक्तपेशींचा अभ्यास करताना शास्त्रज्ञ फ्रेड्रिक मिशर याने या आम्लाचा शोध लावला. प्रथम हे आम्ल फक्त केंद्रकात सापडले म्हणून याचे नाव केंद्रकाम्ल ठेवण्यात आले. डी.एन.ए. पासून गुणसूत्रे बनलेली असतात. डी.एन.ए. रेणूची रचना सर्व सजीवांत सारखीच असते. डी.एन.ए. रेणूतील प्रत्येक धागा न्युक्लीओटाइड नावाच्या अनेक लहान रेणूंचा बनलेला असतो.

९

गुणसूत्रांच्या अपसामान्यतेमुळे निर्माण होणाऱ्या विकृती =

1 टर्नर सिंड्रोम (टर्नर - संलक्षण) : 44 + X

2 डाउन्स सिंड्रोम (डाउन्स - संलक्षण) : 46 + 1

३ क्वाईनफेल्टर्स सिंड्रोम (क्वाईनफेल्टर्स - संलक्षण) : 44 + XXY

रा

२

1

a ग्रॅफाईटचे गुणधर्म =

1 निसर्गत: सापडणारे ग्रॅफाइट काळे, मऊ, ठिसूळ व गुळगुळीत असते.

2 ग्रॅफाईटची घनता 1.9 ते 2.3 g/cm³ आहे.

3 ग्रॅफाईट हे बहुतांश द्रावकांत विरघळत नाही.

4 ग्रॅफाईटमध्ये मुक्त इलेक्ट्रॉन आहेत, हे विद्युत सुवाहक आहे.

b ग्रॅफाइटचे उपयोग =

1 ग्रॅफाइटचा उपयोग वंगण तयार करण्यासाठी करतात.

2 कार्बन इलेक्ट्रोड तयार करण्यासाठी ग्रॅफाइटचा उपयोग करतात.

३ लिहिण्याच्या पेन्सिलमध्ये उपयोग केला जातो.

4 खूप प्रकाश देणाऱ्या आर्क लॅम्पमध्ये ग्रॅफाइट वापरतात.

2

अल्फा किरणांची गुणवैशिष्ट्ये पुढील प्रमाणे

1 अल्फा किरणांचे वस्तुमान 4.0028 u आहे.

2 अल्फा किरणांचा प्रभार +2 आहे.

3 अल्फा किरणांचा वेग प्रकाशीय वेगाच्या $1/5$ ते $1/20$ पटीत असतो.

4 ऋणप्रभारित पट्टीकडे आकर्षित होतात.

5 आयनीभवन शक्ती अतिउच्च असते.

6 अल्फा किरणांची प्रतिदीप्ती निर्माण करण्याची शक्ती मोठ्या प्रमाणावर असते.

7 अल्फा किरणे कमी 0.02 मीमी जाडीचा ॲल्युमिनिअमचा पत्रा भेदू शकतात.

8 अल्फा किरणे α याने दर्शवली जातात.

9 किरणोत्सारी पदार्थातून अल्फा किरणे बाहेर पडतात.

3

प्राण्यांच्या तुलनेत वनस्पतींना ऊर्जेची गरज कमी असते. वनस्पतींना नायट्रोजन, फॉस्फरस, मॅग्नेशियम, सोडियम, मॅंगनीज यांसारख्या अकार्बनी पदार्थांची आवश्यकता असते. जमीन हा या पदार्थांचा सर्वात जवळचा स्रोत आहे. वनस्पतींची मुळे जमिनीतील हे पदार्थ शोषून घेतात आणि त्यांचे परिवहन करतात. विशिष्ट प्रकारच्या ऊती हे कार्य करतात. जलवाहिन्या पाणी वाहून नेतात आणि रसवाहिन्या अन्नाचे वहन करतात. वनस्पतींचे सर्व भाग या संवहनी ऊतींशी जोडलेले असतात. वनस्पतींमध्ये एका भागामध्ये शोषून घेतलेला पदार्थ दुसऱ्या भागापर्यंत पोहचवला जातो, याला परिवहन म्हणतात.

4

जनक पिढी P_1 →

युग्मक T t

पहिली पिढी F_1 Tt

जनक पिढी P_2 →

युग्मक T t Tt

दुसरी पिढी F_2

TT	Tt
Tt	tt

संविधान तक्ता

अ. क्र.	उपघटक प्रश्न प्रकार	ज्ञान			आकलन			उपयोजन			कौशल्य			मनोवृत्ती			एकुण प्रश्न संख्या	गुण
		नि	ल	व	नि	ल	व	नि	ल	व	नि	ल	व	नि	ल	व		
1	कार्बन : एक महत्वाचे मुलद्रव्य			(2)[1]		(2)[1]		(4)[1]	(2)[1]				(1)[1]				5	10
2	पदार्थ आपल्या वापरातील			(1)[1]		(2)[1]				(1)[1]		(2)[1]		(4)[1]			5	8
3	सजीवांमधील जीवन प्रक्रिया				(4)[1]		(1)[1]			(1)[1]				(4)[1]			३	12
4	आनुवंशिकता व परिवर्तन		(2)[1]	(1)[1]		(2)[1]	(1)[1]				(1)[1]					(1)[1]	6	10
	एकुण			6			12			8			5			9	21	40

घटक चाचणी

गणित

उद्दिष्टानुसार गुणविभागणी

अ. क्र.	अपेक्षित उद्दिष्ट्ये	गुण	शे. प्रमाण
1	ज्ञान	6	
2	आकलन	12	
3	उपयोजन	8	
4	कौशल्य	5	
5	मनोवृत्ती	9	
	एकूण	40	

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible]

आरोग्य विषयक माहिती

संपूर्ण नाव --------

वय ---- वर्षे ---- महिने ----

वजन ---- कि.ग्रॅ ---- उंची -----

लस - ट्रिपल / पोलिओ / बी. सी. जी. --------

आढळलेले दोष -------

दोष निवारणासाठी केलेले उपचार ---------

प्रगती पत्रक

विद्यार्थ्यांचे संपूर्ण नाव
इयत्ता
तुकडी
परीक्षा क्रमांक

प्रथम सत्र

अ. क्र.	विषय	प्रथम सत्र श्रेणी	वर्णनात्मक नोंदी
1	प्रथम भाषा	-	विशेष प्रगती
2	द्वितीय भाषा	-	
3	तृतीय भाषा	-	आवड / छंद
4	गणित	-	
5	परिसर अभ्यास / सामान्य विज्ञान	-	व्यक्तीमत्व व गुणविशेष
6	सामाजिक शास्त्र / परिसर अभ्यास	-	
7	कला	-	
8	कार्यानुभव	-	सुधारणा आवश्यक
9	संगणक	-	
10.	शारिरीक शिक्षण	-	

वर्गशिक्षक स्वाक्षरी   पर्यवेक्षक स्वाक्षरी   मुख्याध्यापक स्वाक्षरी   पालक स्वाक्षरी

श्रेणी तक्ता

गुणाचे वर्गांतर	91 % ते 100 %	81 % ते 90 %	71 % ते 80 %	61 % ते 70 %	51 % ते 60 %	41 % ते 50 %	33 % ते 40 %	21 % ते 32 %	20 % त्यापेक्षा कमी
श्रेणी	अ - 1	अ - 2	ब - 1	ब - 2	क - 1	क - 2	ड - 1	इ	

पुढील वर्षाची इयत्ता ------ तुकडी -----

सूचना ------ प्रशालांची सुट्टी दिनांक ------ ते ------ दिनांक पर्यंत राहील

पुढील वर्षाची शाळा दिनांक ------ पासून सुरू होईल.

मुख्याध्यापकाची सही

पालकाची सही

विद्यार्थी हजेरी पत्रक

ह क्र.	विद्यार्थ्याचे संपूर्ण नाव	आईचे नाव	जात	जन्म दिनांक	प्रवेश दिनांक	१	२	३	
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
10									
11									
12									
13									
14									
15									
16									
17									
18									
19									
20									

क्षेत्रभेट

स्थळ : गुरूकुल

दिनांक :

सहकार्य : शरद पवार हायस्कूल, उस्मानाबाद.

मार्गदर्शक : प्रा. पवार डी.डी. सर, प्रा. सुने आर. वी. सर

गुरूकुल हे उस्मानाबाद जिल्ह्यातील रामलिंग च्या शेजारी वसलेले आहे. येथील हिरवा निसर्गरम्य परिसर आकर्षित करणारा आहे. येथे दिनांक रोजी शरद पवार हायस्कूल, उस्मानाबाद येथून शाळेतील सर्व विद्यार्थी, प्रशिक्षणार्थी, सहकारी शिक्षक व आमचे प्राध्यापक यांच्या समवेत क्षेत्रभेटीसाठी गेलो.

अतिशय सुंदर परिसर होता. हे उस्मानाबादपासून 25-30 कि.मी अंतरावर आहे. याच्याजवळ रामलिंग मंदिर आहे. गुरूकुल जाताना रस्त्यात एक छोटीशी गोशाळा आहे. आम्ही सर्व जण तिथल्या सहकार्यांना भेटलो. तिथे गायी होत्या. त्यांची तिथे खूप चांगल्या प्रकारे देखभाल केली जाते. तिथे जवळ रामेश्वर मंदिर आहे. आम्हाला त्यांनी छान माहिती सांगितली. पुर्वी गुरूकुलमध्ये वेदपठनासाठी खूप विद्यार्थी असायचे. जाताना चारही बाजुला हिरवी झाडी आहेत. तिथे आर्यसमाजाचे संस्थापक स्वामी दयानंद सरस्वती यांचं आहे. यज्ञ चालते. वैदिक गोष्टी समजल्या. तिथे छोट्याश्या खोली आहेत तेथे विद्यार्थी राहतात. विविध राज्यातून विद्या शिकण्यासाठी आपली संस्कृती दाखवण्यासाठी येतात. तिथे जडीबुटी, औषधे, आर्युवेदा पाहायला मिळाल्या. गुरुकुल मध्ये खूप शांतता होती.

वेक, ज्ञानअमृत व मोक्षप्राप्तीचे साधन म्हणजे शिक्षण." - प्रा. डॉ. म. पं. सुरवसे

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ..
श्री कृष्ण बहुउद्देशिय समाजसेवी संस्था, उस्मानाबाद संचलित..

कॉलेज ऑफ एज्युकेशन, उस्मानाबाद..

Edit with WPS Office

विषय प्रतिपादन :

• ज्ञान :

• उद्दिष्ट - वनस्पतींमधील उत्सर्जन संकल्पना सांगणे.
वनस्पतींमधील टाकाऊ पदार्थ बाहेर टाकण्यासाठी उत्सर्जक संस्था नसते.
विसरण क्रियेद्वारे वायुरूप पदार्थ बाहेर टाकले जातात.

• आकलन :

• उद्दिष्ट - मानवामधील उत्सर्जनाचा अर्थ सांगणे.
आपल्या शरीरातील टाकाऊ पदार्थ शरीरातून बाहेर टाकणे महत्त्वाचे असल्याने त्यासाठी उत्सर्जन संस्था कार्यरत असते.

Edit with WPS Office

सादरकर्ती
परतापुरे प्रतिक्षा दत्तात्रय.
रोल नं. - २३

I - विज्ञान
I - ९ वी
' - सजीवांमधील जीवनप्रक्रिया
टक - उत्सर्जन
B.ed द्वितीय वर्ष

णिक वर्ष
२२-२३

मार्गदर्शक
पवार सर

Edit with WPS Office

डिंक, रबराचा चिक

Edit with WPS Office

ना :

ष्ट्य - विद्यार्थ्यांना पूर्व ज्ञानावर आधारित प्रश्न विचारणे.
ांनी इकडे लक्ष द्या. आता आपला विज्ञानाचा तास आहे.
त्येक घरात थोडा कचरा, टाकाऊ पदार्थ निर्माण होतात. जर तुम्ही हा कचरा
नेक दिवस तुमच्या घरातच राहू दिलात तर काय होईल ?
नको असणारे घातक पदार्थ शरीराबाहेर टाकण्याच्या प्रक्रियेला उत्सर्जन
णतात. अनावश्यक व टाकाऊ पदार्थ साठून राहणे हे घातक आहे.
ाठ अत्यंत महत्त्वाचा आहे. लक्ष द्या.

Edit with WPS Office

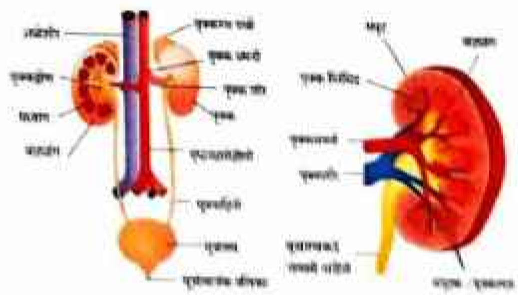

उत्सर्जन संस्था व वृक्क

Edit with WPS Office

शल्य:
हिष्ट्ये - विद्यार्थ्यांना उत्सर्जन संस्था व वृक्क यांची आकृती काढण्याचे कौशल्य
कसित करणे.
ाच्या पाठीमागील बाजूस, कण्याच्या प्रत्येक बाजूस एक याप्रमाणे
ाच्या बियांच्या आकाराची दोन वृक्के असतात.

भिरुची:
हिष्ट्ये - विज्ञानातील उत्सर्जन याविषयी अभिरुची निर्माण करणे.
आवश्यक व टाकाऊ पदार्थ बाहेर टाकणे गरजेचे आहे. यातूनच आरोग्यसंपन्न
जीवनाची सुरुवात होईल.

Edit with WPS Office

• मूल्यमापन :
• उद्दिष्ट्य - अध्ययन अनुभूती तपासून पाहणे..
प्रश्नांची योग्य उत्तरे लिहा.
१. मानवी उत्सर्जन संस्थेत कशाकशाचा समावेश होतो ?
२. शरीरात चयापचय क्रियेतून कोणकोणते टाकाऊ पदार्थ बाहेर पडतात ?
३. टाकाऊ पदार्थ शरीरातून बाहेर टाकण्यासाठी कोणती संस्था कार्यरत
असते ?

Edit with WPS Office

कलन :
द्दिष्ट्य - प्राप्त ज्ञानाचे दृढीकरण करणे..
१) उत्सर्जन म्हणजे काय ?
२) वनस्पतीमधील उत्सर्जन ही प्रक्रिया कशी चालते ?
३) मानवामधील उत्सर्जन ही प्रक्रिया कशी चालते ?

Edit with WPS Office

• गृहपाठ -
• उद्दिष्ट्य - स्वयंअध्ययनास प्रेरित करणे.
प्रश्न - मानवी उत्सर्जन संस्था व वनस्पती उत्सर्जन संस्था यातील फरक
लिहा..

Edit with WPS Office

योजन:
द्दिष्ट्य - प्राप्त ज्ञानाची चालू परिस्थितीशी सांगड घालणे.
प्रश्न - दैनंदिन जीवनात वनस्पतींमधील उत्सर्जन मानवी जीवनास कसे
उपयुक्त ठरते ?

Edit with WPS Office

• हेतु कथन :
• उद्दिष्ट्य - घटकाचे शीर्षक समजण्यास मदत करणे.
आज आपण ' उत्सर्जन ' याचा अभ्यास करणार आहोत.

Edit with WPS Office

क. ज्ञानामृत व मोक्षप्राप्तीचे साधन म्हणजे शिक्षण." - प्रा. डॉ. म. पं. सुरवसे

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ.

श्री कृष्णा बहुउद्देशीय समाजसेवी संस्था, उस्मानाबाद संचलित..

कॉलेज ऑफ एज्युकेशन, उस्मानाबाद..

Edit with WPS Office

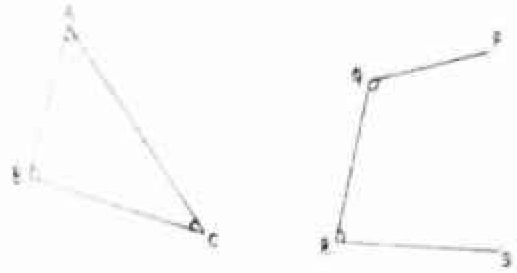

Edit with WPS Office

सादरकर्ती

परतापुरे प्रतिक्षा दत्तात्रय.

रोल नं - २३.

य : गणित

ग : 6 वी

क : त्रिकोण व त्रिकोणाचे गुणधर्म

टक : त्रिकोणाचे प्रकार - बाजूंवरून

क्षणिक वर्ष

२०२२ - २३

मार्गदर्शक

पवार सर

Edit with WPS Office

• **हेतू कथन :**

• उद्दिष्ट - विद्यार्थ्यास पाठाचे शीर्षक सांगणे.

तर आज आपण गणितातील ' त्रिकोणाचे प्रकार ' हा पाठ्यघटक अभ्यासणार आहोत.

• **विषय प्रतिपादन :**

• **ज्ञान :**

• उद्दिष्ट - विद्यार्थ्यांना समभुज त्रिकोण याची माहिती सांगणे.

ज्या त्रिकोणाच्या तिन्ही बाजू समान लांबीच्या असतात, त्या त्रिकोणाला समभुज त्रिकोण म्हणतात..

Edit with WPS Office

तावना :

दिष्ट - विद्यार्थ्यांचे पूर्वज्ञान जागृत करणे.

न - फलकावरील आकृत्यांमध्ये काही बिंदू व त्यांना जोडणारे रेषाखंड आहेत, यातील कोणती आकृती त्रिकोणाची आहे ?

त्रिकोण ABC ला तीन बाजू आहेत. रेषाखंड AB बाजू आहे. तीन न आहेत. त्यापैकी कोन ABC हा एक कोन आहे. बिंदू A, बिंदू B, बिंदू C ना त्रिकोणाचे शिरोबिंदू म्हणतात. हा पाठ महत्त्वाचा आहे. लक्ष द्या..

Edit with WPS Office

• **आकलन :**

• उद्दिष्ट - समद्विभुज त्रिकोणाची संकल्पना स्पष्ट करून सांगणे.

ज्या त्रिकोणाच्या दोन भुजा समान लांबीच्या असतात, त्या त्रिकोणास समद्विभुज त्रिकोण म्हणतात.

• **उपयोजन :**

• उद्दिष्ट - विद्यार्थ्यांना विषमभुज त्रिकोणाचे महत्त्व सांगणे.

ज्या त्रिकोणाच्या कोणत्याही दोन बाजू समान लांबीच्या नसतात, त्या त्रिकोणास विषमभुज त्रिकोण म्हणतात..

Edit with WPS Office

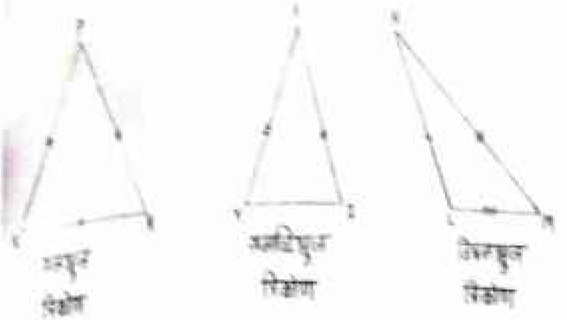

Edit with WPS Office

• उपयोजन :

• उद्दिष्ट - प्राप्त ज्ञानाचे दृढीकरण करणे.

प्रश्न - खाली त्रिकोणाच्या बाजूंच्या लांबी दिल्या आहेत. त्यावरून त्रिकोणाची आकृती काढून, त्याचा प्रकार लिहा.

३.४ सेमी, ३.४ सेमी, ५ सेमी.

Edit with WPS Office

शल्य :

ृष्टिय - आकृती काढण्याचे कौशल्य विकसित करणे.

क शैक्षणिक साहित्याच्या मदतीने समभुज त्रिकोण ही संकल्पना स्पष्ट न दाखवतात.

वृत्ती :

ष्टिय - गणितातील त्रिकोण याविषयी आवड निर्माण करणे.

क दिलेल्या त्रिकोणाच्या संकल्पनेवरून अचूक त्रिकोण काढण्यास वतात.

Edit with WPS Office

• मूल्यमापन :

• उद्दिष्ट - अध्ययन अनुभूतीचा पडताळा घेणे.

रिकाम्या जागा भरा.

१) ज्या त्रिकोणाच्या तिन्ही बाजू समान लांबीच्या असतात, त्या त्रिकोणाला ..... म्हणतात.

२) ज्या त्रिकोणाच्या दोन भुजा समान लांबीच्या असतात, त्या त्रिकोणाला ..... म्हणतात.

३) ज्या त्रिकोणाच्या कोणत्याही दोन बाजू समान लांबीच्या नसतात, त्या त्रिकोणाला ..... म्हणतात.

Edit with WPS Office

न :

ष्ट - प्राप्त ज्ञानाचे दृढीकरण करणे.

- १) त्रिकोण म्हणजे काय ?
  २) समभुज त्रिकोण म्हणजे काय ?
  ३) विषमभुज त्रिकोण म्हणजे काय ?

Edit with WPS Office

• गृहपाठ :

• उद्दिष्ट - विद्यार्थ्याला स्वयंअध्ययनास प्रेरणा देणे.

प्रश्न - त्रिकोण काढण्यासाठी खाली काही बाजूंच्या लांबी दिल्या आहेत. या लांबीच्या बाजू असणारे त्रिकोण काढता येतील का नाही ते ठरवा.. कारण लिहा..

१७ सेमी, ७ सेमी, ८ सेमी..

Edit with WPS Office

कार्यानुभव

भेटकार्ड तयार करणे

साहित्य व साधने - कार्डशीट कागद, लिहिण्याचा कागद, ड्रॉईंग पेपर, रंगवण्याचे साहित्य, पिसे, टिकल्या आदी सजावट साहित्य, ब्लेड, कात्री, इ.

कृती -

1 20 x 15 सेमी आकाराचा पांढरा किंवा रंगीत कार्डशीट घेवून त्याला मधोमध घडी घाला, म्हणजे कार्डाचा आकार 10 x 15 सेमी होईल.

2 कार्डच्या आतील घडीवर त्याच आकाराचा पांढरा, गुलाबी किंवा आकाशी रंगाचा लिहिण्याचा कागद चिकटवा.

३ त्या कागदावर 'शुभ दीपावली', 'वाढदिवसानिमित्त शुभेच्छा' आदी योग्य मजकूर आकर्षक अक्षरांत लिहा.

4 कार्डच्या बाहेरील पृष्ठभागावर मधोमध चित्र काढा व ते आकर्षक रंगांनी रंगवा किंवा योग्य आकाराच्या ड्रॉईंग पेपरवर चित्र काढून ते रंगवा. चित्राच्या बाजू किंचित आत दुमडून कापा म्हणजे चित्राला उठाव येईल. गोंदाने हे चित्र कागदावर चिकटवा. 'ओरिगामी' मध्ये तयार केलेला केक, पणती इ. प्रतिकृतीही चिटकवता येईल. रंगीबेरंगी पिसे चिकटवूनही कार्ड सुशोभित करता येईल.

5 कार्डवर चोहोबाजूंला रंगीत बॉर्डर काढा किंवा रंगीत स्टोन लावा. म्हणजे सुरेख भेटकार्ड तयार होईल.

मुक्तहस्त चित्र

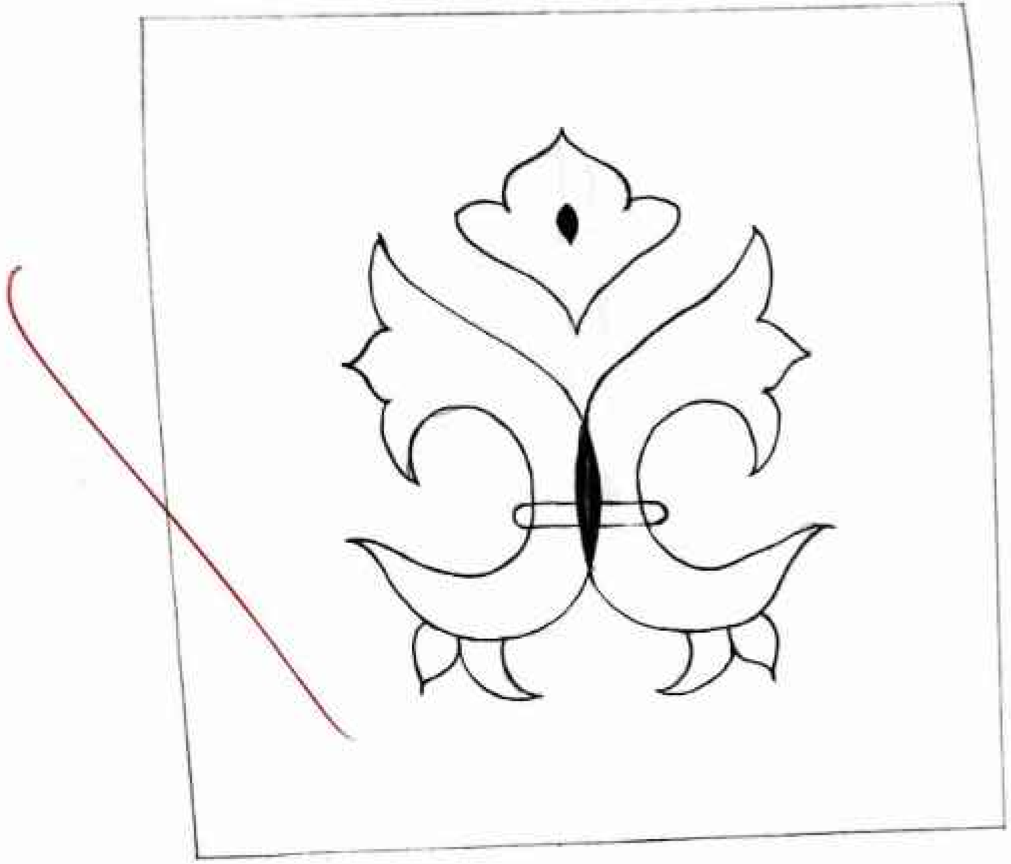

सांस्कृतिक कार्यक्रम

शरद पवार हायस्कूल, उस्मानाबाद येथे आम्ही बी.एड द्वितीय वर्ष प्रशिक्षणार्थी सहकाऱ्यांनी वर्ग पाचवी ते आठवीच्या विद्यार्थ्यांसाठी सांस्कृतिक कार्यक्रमाचे आयोजन केले होते.

या कार्यक्रमाचे नियोजन हे आम्ही प्रशिक्षणार्थी सहकाऱ्यांनी मिळून केले होते. या कार्यक्रमात शरद पवार हायस्कूलचे मुख्याध्यापक व सर्व शिक्षक तसेच आमच्या प्राध्यापकांची उपस्थिती होती. या सांस्कृतिक कार्यक्रमाचे नियोजन पुढीलप्रमाणे आहे,

सूत्रसंचालन :-

या कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन प्रशिक्षणार्थी विद्यार्थी कु. प्रणाली सते आणि कु. पूनम पवार यांनी केले.

अध्यक्ष :-

या कार्यक्रमाचे अध्यक्ष शरद पवार हायस्कूलचे मुख्याध्यापक मा. श्री चौधरी सर होते.

प्रमुख पाहुणे :-

या कार्यक्रमाचे प्रमुख पाहुणे प्रशासकीय अधिकारी, शरद पवार हायस्कूलचे श्री. काळे सर होते.

उपस्थिती :-

या कार्यक्रमात श्री. घरसाटे सर, श्री. माने सर, श्री. निकम सर, प्रा.डॉ. पवार सर, प्रा. धुळे सर सर्व विद्यार्थी व प्रशिक्षणार्थी शिक्षक यांची उपस्थिती होती.

मान्यवरांचे स्वागत :-

उपस्थित मान्यवरांचे स्वागत गुलाब पुष्प देऊन प्रशिक्षणार्थींनी केले. व तसेच इयत्ता आठवीच्या मुलांनी स्वागतगीत गाऊन मान्यवरांचे स्वागत केले.

प्रास्ताविक :-

या कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक निस्ताणे मॅडम यांनी केले.

विद्यार्थ्यांचे मनोगत :-

शरद पवार हायस्कूल मधील काही विद्यार्थ्यांनी त्यांचे मनोगत व्यक्त केले. त्यामध्ये जीवनविद्या कुंभार व अथर्व सोनवणे या दोघांनी त्यांचे मनोगत व्यक्त केले.

प्रशिक्षणार्थींचे मनोगत :-

बी.एड द्वितीय वर्षाच्या काही प्रशिक्षणार्थींनी पाठ घेताना आलेले अनुभव तसेच तेथील विद्यार्थ्यांकडून मिळणारा प्रतिसाद व त्यातून मिळणारा आनंद सर्वांनी आपल्या शब्दात थोडक्यात व्यक्त केला.

सोनवणे मॅडम, निकम मॅडम, खोत मॅडम यांनी मनोगत केले.

शिक्षकांचे मनोगत :-

आमचे मार्गदर्शक व प्राध्यापक डॉ. पवार डी.डी. सर यांनी मनोगत व्यक्त केले.

अध्यक्ष व प्रमुख पाहुण्यांचे मनोगत :-

या कार्यक्रमाचे अध्यक्ष श्री. चौधरी सर व प्रमुख पाहुणे काळे सर यांनी आमचे पाठ निरीक्षण करून व इतर निरीक्षण करून त्यांनी त्यांच्या शिक्षकी जीवनातील काही अनुभव सांगून त्यावर कशी मात करावी व संकटांना कसे तोंड द्यावे हे सांगून बी.एड. प्रशिक्षणार्थी व प्राध्यापकांचे कौतुक केले.

बक्षीस वितरण :-

सर्वांचे मनोगत झाल्यानंतर बक्षीस वितरण करण्यात आले. बी.एड. प्रशिक्षणार्थींनी शरद पवार हायस्कूल, उस्मानाबाद येथे निबंध स्पर्धा, संगीत खुर्ची व धावणे या स्पर्धा मुलामुलींमध्ये घेण्यात आल्या होत्या. या स्पर्धांमध्ये नंबर मिळालेल्या

विद्यार्थ्यांना मान्यवरांच्या हस्ते शालेय साहित्य देऊन त्यांचा गौरव करण्यात आला.

देशभक्तीपर गीत :-

वरील कार्यक्रमानंतर सांस्कृतिक कार्यक्रमास सुरुवात झाली. यामध्ये प्रथम इयत्ता ७ वी च्या काही विद्यार्थ्यांनी देशभक्तीपर गीत सादर केले.

नृत्य :-

1. ग्रुप डान्स = इयत्ता ६ वी च्या मुलांनी केला.
   गीत = देश रंगीला
2. वैयक्तिक डान्स = वैष्णवी खिल्लारे
   गीत = एकच राजा इथे जन्मला.

नाटक :-

कार्यक्रमाच्या शेवटी इयत्ता ७ वी च्या वर्गातील मुला- मुलींनी 'पर्यावरण' नाटिका तयार केली व त्यातून 'झाडे लावा झाडे जगवा' व 'प्रदूषण टाळा' हा संदेश देण्यात आला.

ही नाटिका खोत मॅडम व पवार मॅडम यांनी मुलांकडून व्यवस्थित बसवली व सराव करून घेतला.

आभार :-

या कार्यक्रमाचे आभार प्रदर्शन प्रशिक्षणार्थी विद्यार्थी बादुले शीला मॅडम यांनी केले तसेच या वंदे मातरम या गीताने कार्यक्रमाची सांगता करण्यात आली.

वर्ग = ९ वी   विषय = विज्ञान

घटक	उपघटक	अध्यापन तासिका	मुल्यमापन तासिका	एकूण
गतीचे नियम	- गती	1		
	- विस्थापन आणि अंतर	2	1	7
	- त्वरण	1		
	- न्यूटनचे गतिविषयक	1		
	- नियम व समीकरणे	1		
कार्य आणि ऊर्जा	- कार्य	2	1	9
	- ऊर्जा	2		
	- यांत्रिक ऊर्जा	2		
	- मुक्त पतन	2		
धाराविद्युत	- विभव आणि विभवांतर	2	2	10
	- वाहक आणि विसंवाहक	3		
	- विद्युतरोध आणि ओहमचा नियम	3		
	- रोधांची जोडणी व परिणामी रोध	2		
द्रव्याचे मोजमाप	- रासायनिक संयोगाचे नियम	2	1	9
	- अणु - आकार, वस्तुमान, संयुजा	2		
	- रेणुवस्तुमान आणि मोलाची संकल्पना	2		

	मुद्दे			
आम्ल, आम्लारी व क्षार	अर्हेनियसचा आम्ल आम्लारी सिद्धांत आम्ल आम्लारीची संहती - द्रावणाचा सामू - क्षार	2 2 2 2 2	5	10
वनस्पतींचे वर्गीकरण	- सृष्टी : वनस्पती - उपसृष्टी : अबीजपत्री - उपसृष्टी : बीजपत्री	2 2 2	4	8
परिसंस्थेतील ऊर्जाप्रवाह	- अन्नसाखळी व अन्नजाळे - ऊर्जा मनोरा - जैव-भू-रासायनिक चक्र : कार्बन, ऑक्सिजन व नायट्रोजन चक्र	2 2 2	4	9
उपयुक्त व उपद्रवी सूक्ष्मजीव	- उपयुक्त सूक्ष्मजीव - उपद्रवी सूक्ष्मजीव	2 2	4	5
पर्यावरणीय व्यवस्थापन	- हवामान - हवामान शास्त्र - घनकचरा व्यवस्थापन - आपत्ती व्यवस्थापन	2 2 2 2	1	9
माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान	- संगणकाचे महत्त्वाचे घटक - विविध सॉफ्टवेअर - विज्ञान आणि तंत्रज्ञानातील - माहिती संप्रेषणाचे महत्त्व	2 2 2 2	2	11

Date : / /

शाळेतील शिक्षकाचे मार्गदर्शन

आंतरवासिता दरम्यान शरद पवार हायस्कूल, उस्मानाबाद. मुख्याध्यापक सर यांनी व सर्व शिक्षकांनी आदर्श शिक्षक बनण्यासाठी कोणती कौशल्ये अध्यापकाकडे असली पाहिजेत, अध्यापन कसे केले पाहिजे ते प्रभावी कसे ठरेल याचे ज्ञान मार्गदर्शन केले.

विज्ञानाचा शिक्षक बनण्यासाठी शिक्षकाकडे वैज्ञानिक वृत्ती असणे अतिशय महत्वाचे आहे. तसेच विज्ञान विषय अध्यापन करत असताना अनेक कौशल्याचा वापर करून अध्यापन केले पाहिजे. असे मार्गदर्शन शाळेतील विज्ञान विषयाचे शिक्षक श्री. गिरी सर व श्री. राऊत सर यांनी केले.

गणित विषयाचे अध्यापन करत असताना शिक्षकाने विविध गणितातील सूत्रांचा उपयोग विद्यार्थ्यांना सांगितला पाहिजे. तसेच गणिताचा व्यावहारिक उपयोग सांगून विद्यार्थ्यांना व्यावहारिक ज्ञान देणे गरजेचे असते. गणित विषयाचे अध्यापन करत असताना विद्यार्थ्यांच्या मनातील गणिताची भीती दूर करणे महत्वाचे आहे. गणिताचे अध्यापन करताना सर्व कौशल्य साध्य केले तरच अध्यापन प्रभावशाली होते.

विज्ञान व गणित हे विषय विद्यार्थ्यांच्या भावी आयुष्यात देखील अत्यंत महत्वाचे असतात. त्यामुळे हे विषय अध्यापन करत असताना ज्ञान, आकलन, उपयोजन, कौशल्य, मनोवृत्ती या उद्दिष्टांचा अध्यापन करताना महत्व दिले पाहिजे. शैक्षणिक साहित्याचा योग्य त्या घटकात वापर केला पाहिजे.

अशाप्रकारे, शिक्षकांचे थोडक्यात कार्य कोणकोणती आहेत, अध्यापन करताना कोणत्या चुका करू नये. ते विद्यार्थ्यांपर्यंत कसे पोहचेल याचे याचे मार्गदर्शन गणित विषयाचे शिक्षक श्री. चौधरी सर व श्री. निकम सर यांनी केले.

प्राध्यापकांचे मार्गदर्शन

आंतरवासिता या दरम्यान आदर्श शिक्षक बनण्यासाठी कोणती कौशल्य अध्यापकाकडे असली पाहिजेत यासाठी माझ्या महाविद्यालयातील प्रा. डॉ. पवार सर यांनी मार्गदर्शन केले. गणित व विज्ञान या विषयाचे अध्यापन केले, अध्यापन कसे करावे हे सांगितले व तसेच आपले अध्यापन प्रभावीपणे कसे करता येईल असे मार्गदर्शन केले.

शिक्षक हा आदर्श अध्यापक असला पाहिजे. शिक्षकाला विद्यार्थ्यांप्रती प्रेम असले पाहिजे. शिक्षकाने आपल्या अंगी लवचिकता बाळगली पाहिजे. तसेच शिक्षक हा नियोजन बद्ध असला पाहिजे. शिक्षकाने आपल्या सर्व कौशल्याचा वापर करून अध्यापन केले पाहिजे.

विज्ञानाचे महत्त्व आज प्रत्येक क्षेत्रात पाहायला मिळते. औद्योगिक क्षेत्र, शिक्षण क्षेत्र, कृषी क्षेत्र, वैज्ञानिक क्षेत्र अशा प्रत्येक क्षेत्रामध्ये विज्ञानाने बाजी मारली आहे. मानवी जीवनाला अधिक गतिमान व सुलभ करण्यासाठी विज्ञानाची भूमिका अत्यंत महत्त्वाची आहे. असे सर्व विज्ञानाचे महत्त्व आपल्या अध्यापनातून विद्यार्थ्यांना सांगितले पाहिजे. अध्यापन करत असताना वैज्ञानिक प्रयोगाचा समावेश करून विद्यार्थ्यांमध्ये वैज्ञानिक वृत्ती निर्माण करणे. तसेच विद्यार्थ्यांमध्ये विज्ञान विषयाची आवड निर्माण करून त्या विषयाचे सर्व उद्दिष्ट्य साध्य करून शिकवले की अध्यापन खूपच प्रभावीपणे करता येईल.

अध्यापन करत असताना पाठातील सर्व उद्दिष्ट्ये व तसेच पाठ्यपुस्तकातील सर्व उद्दिष्ट्ये, मूल्य साध्य केले पाहिजे. याचा उपयोग विद्यार्थ्यांला भावी पिढीमध्ये व भविष्यात व्यवहार करताना झाला पाहिजे.

शिक्षकाने अध्यापनात सर्व कौशल्याचा उपयोग विद्यार्थ्यांना अध्ययन केंद्रीत करून अध्यापन केले तर त्या शिक्षकाचे अध्यापन प्रभावी होईल. अशा प्रकारे थोडक्यात प्रा. डॉ. पवार सरांनी मोलाचे मार्गदर्शन केले.

पालक मेळावा

सूचना : पालकांना त्यांच्या पाल्यांची प्रगती सांगण्यासाठी आपल्या शरद पवार हायस्कूल मध्ये पालक मेळावा भरवण्यात येत आहे. तरी सर्व पालकांनी आपल्या पाल्याची प्रगती जाणून घेवून व तसेच त्यांना येणाऱ्या अडचणींवर मात करण्यासाठी मार्गदर्शन करावे.

पालक :-

1 विद्यार्थ्यांच्या चाचणीचा पेपर घरी पालकांना दाखवण्यास द्यावा व त्यावर पालकांची स्वाक्षरी आणण्यास सांगावे.

2 विद्यार्थ्यांची प्रगती पालकांना शक्य असेल त्या माध्यमांतून कळवण्यात यावी.

3 विद्यार्थ्यांच्या प्रगतीमध्ये शिक्षकांचे महत्वाचे व मोलाचे योगदान असते. विद्यार्थी हा शिक्षकांमुळेच घडत असतो.

4 विद्यार्थ्यांच्या प्रगतीबाबत अशीच चर्चा करण्यासाठी असा पालक मेळावा शक्य असेल तेव्हा घेण्यात यावा.

5 काही विद्यार्थ्यांना शाळेत येत असताना प्रवासामुळे उशीर होत असतो तेव्हा शिक्षकांनी त्यांना समजून घेणे गरजेचे आहे.

6 पालकांनी, शिक्षकांनी प्रगती सोबतच, सर्वांगीण विकासाकडे लक्ष देणे देखील महत्वाचे आहे.

7 पालकांना विद्यार्थ्यांचे हस्ताक्षर, अभ्यास, कला इ. लक्ष देणे असे सांगणे.

आरोग्य शिबीर

आजच्या या धक्काधक्कीच्या जीवनात माणूस अगदी घडाळ्याच्या काट्याप्रमाणे जगत आहे. त्यामुळे माणसाचे आरोग्याकडे दुर्लक्ष होत आहे. आजकाल समाजामध्ये लठ्ठपणाची गंभीर समस्या वाढत आहे. आपले आरोग्य निरोगी राहण्यासाठी सकस आहार घेणे गरजेचे आहे. आहार जर योग्य नसेल तर आपल्याला निरोगी आरोग्य लाभत नाही.

WHO ने केलेली आरोग्याची व्याख्या - शारिरीक, मानसिक, सामाजिक आणि आध्यात्मिक स्वास्थाची केलेली परिसिमा म्हणजेच आरोग्य होय. असे म्हटले जाते की 'देही आरोग्य नांदते सुख नाही थापरते' म्हणजे निरोगी आरोग्य यापेक्षा दुसरे कोणतेही सुख मोठे नाही. आरोग्याची तपासणी करणे गरजेचे आहे. त्यामधून आपल्याला आपल्या आरोग्याच्या समस्या लक्षात येतात.

आरोग्य शिबीर मध्ये आरोग्याच्या सर्व तपासणी केली जाते व त्यामधील तज्ञ डॉक्टरांकडून योग्य तो सल्ला व उपचार केले जातात. तसेच आरोग्य शिबीरात निरोगी आरोग्याचे महत्व गरज व फायदे सांगितले जातात. त्याचा उपयोग सर्वांना आपले आरोग्य निरोगी ठेवण्यात होत असतो.

निरोगी आरोग्यासाठी सकस आहारासोबतच योगा करणेही गरजेचे असते. योगा केल्यामुळे आपले आरोग्य निरोगी राहतेच परंतु योगामुळे आपले शरीर देखील सदृढ राहते.

आरोग्य आणि योगा

1. वज्रासन

या आसनात हात व पाय यांची रचना वज्राच्या आकारासारखी असून याला वज्रासन संबोधले जाते.

वज्रासनाचे फायदे

शरीरातील उत्साह वाढतो.
पचनशक्ती तीव्र करते. वात. व्याधीला लाभकारक आहे.
निद्रानाश, दमा व हिस्टेरिया सारखे आजार बरे होतात.

2. सिंहासन

गुडघ्यावर बसा व दोन्ही हात गुडघ्यावर ठेवून ताठ बसा वरील स्थितीत बसल्यानंतर जीभ बाहेर काढून बसा ही क्रिया 5 ते 10 मिनिट करा.

सिंहासनाचे फायदे

पचनशक्ती वाढते. यामुळे तोतरेपणा नाहीसा होतो.
चेहरा तेजस्वी व सुंदर होतो. घशाचे व टॉन्सिलचे आजार नाहीसे होतात.
नाक, कान व स्वसनासंबंधीच्या तक्रारी नाहीशा होतात.
डोळे व पोटाचे आजार नाहीसे होतात.

3. संतुलन

सरळ उभे राहावे व उजव्या पायाला डाव्या हाताने धरा. उजवा पाय डाव्या मांडीच्या कंबरेवर ठेवावा व दोन्ही हात वर सरळ करून उभे राहावे.

संतुलनाचे फायदे

प्रशासकीय नियोजन

1 शाळेचे दप्तर अद्ययावत ठेवणे मुख्याध्यापकाची जबाबदारी होय. कार्यालयीन दप्तर व त्यासंबंधी कामे योग्य रितीने ठेवण्यावरच शाळेचे स्थैर्य, सुरक्षितता व प्रगती अवलंबून आहे. ही कामे प्रत्यक्षात कार्यालयीन कर्मचाऱ्यांनी केले तरी त्याची जबाबदारी मुख्याध्यापकावर असते.

2 शाळेचा विकास व उत्कर्ष कसे होईल याकडे लक्ष दिले पाहिजे. शाळेला फी, देणगी, अनुदान इ. मार्गांनी मिळणाऱ्या पैशाचे साहित्य, उपक्रम, इ. साठी नियोजन हवे.

3 अध्यापन नियोजनानुसार शिक्षक अध्यापन कार्य करतात की नाही यावर सतत देखरेख नियंत्रण ठेवण्याची मुख्याध्यापकाची जबाबदारी असते. अध्यापन प्रभावी होण्यासाठी शैक्षणिक साधनांचा पुरवठा करणे.

4 शालेय परिसरात विद्यार्थ्यांनी शिस्तीचे वातावरण राखणे, विद्यार्थी दररोज अभ्यास करतात का, परीक्षेच्या वेळेस शिस्त राखणे, याचे नियोजन प्रशासकीय नियोजनात हवे.

5 उपक्रमशीलता असली पाहिजे. विविध उपक्रमांचे नियोजन करून ते यशस्वी करण्यासाठी शिक्षक, कर्मचारी वर्ग, विद्यार्थी यांना मार्गदर्शन करावे.

6 शाळेतील इमारत, वर्गखोल्या, ग्रंथालय, प्रयोगशाळा, बाग, क्रीडांगण, इ. घटक आवश्यक असतात. या सर्वांची योजना करणे, निगा राखणे. शैक्षणिक साहित्याचा उपयोग होतो का नाही, शालेय परिसर निरोगी ठेवण्यासाठी त्याची दररोज स्वच्छता करून घेणे. याचे नियोजन असायला हवे.

7 सर्व वर्गशिक्षकांना पालक मेळावा घ्यायला सांगून, विद्यार्थ्यांना कोणत्या विषयात गुण कमी पडतात, त्यासोबत, शिष्यवृत्ती, प्रज्ञाशोध परीक्षा यामध्ये विद्यार्थ्यांना सहभागी होण्यास सांगणे. उन्हाळी सुट्टीत क्लासेस घेवून विद्यार्थ्यांचा पाया पक्का कसा होईल, याचे नियोजन पाहिजे.

कृती संशोधन आराखडा

शरद पवार हायस्कूल, ता.जि. उस्मानाबाद येथील इयत्ता ६वी च्या विद्यार्थ्यांना मूलभूत गणितीय क्रिया करताना येणाऱ्या समस्यांचा शोध घेवून त्यावरील उपायांची परिणामकारकता अभ्यासणे.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद.
कृती संशोधन अहवाल
श्रीकृष्ण महाविद्यालय, उस्मानाबाद.

संशोधक
कु. परतापुरे प्रतिक्षा दत्तात्रय.
रोल नं - २३
PRN No - 2021015200939563

मार्गदर्शक
प्रा. घुने आर व्ही.

अभ्यासकेंद्र
श्रीकृष्ण महाविद्यालय, उस्मानाबाद.

शैक्षणिक वर्ष
२०२२ - २०२३

१

विवेक, ज्ञानअमृत व मोक्षप्राप्तीचे साधन म्हणजे शिक्षण-

प्रा. डॉ. म. पं. सुरवसे

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ,औरंगाबाद अंतर्गत

श्री कृष्ण बहुउद्देशीय समाजसेवी संस्था उस्मानाबाद संचलित,

कॉलेज ऑफ एज्युकेशन, उस्मानाबाद.

शैक्षणिक वर्ष - २०२०-२१

College of Education,Osmanabad

Assignments

प्रशिक्षणार्थी :- कु गीता व्यंकटराव कोळी

हजेरी क्रमांक :- 16

मार्गदर्शक :- ....

अनुक्रमणिका

अ.क्र	तपशील	स्वाक्षरी
1	Paper - VI ज्ञान आणि अभ्यासक्रम 1> Assignment - 1 2> Assignment - 2	
2	Paper - VII अध्ययन आणि अध्यापन 1> Assignment - 1 2> Assignment - 2 (a) Assignment - 2(b)	
	Paper VIII - A अध्ययनाचे मूल्यांकन 1> Assignment - 1 2> Assignment - 2	
4	Paper - VIII - B 1> Assignment - 1 समावेशित शिक्षण निर्मिती	
5	Paper - IX - A विज्ञान अध्यापन पद्धती Assignment - 1	
6	Paper IX - B गणित अध्यापन पद्धती Assignment - 1	
7	Paper - X पर्यावरण शिक्षण Assignment - 1 Assignment - 2	

विषय - ज्ञान आणि अभ्यासक्रम
पेपर क्र - VI
Assignment - 1

Page No. : VEDHA
Date : / /

(1) ज्ञानाची संकल्पना व वैशिष्ट्य सांगून भारतीय व पाश्चात्य विचारवंताचे ज्ञानाविषयी चे विचार स्पष्ट करा.

ज्ञानाची संकल्पना -

व्यक्तीविकासाचा मुख्य पाया ज्ञानाला मानले जाते. ज्ञानाचे स्वरूप हे अत्यंत व्यापक असे आहे. आपण जेव्हा एखादे वाचन करतो, अनुभव घेतो किंवा सैद्धांतिक माहिती संकलित करतो सर्व प्राथमिक स्वरूपात असते. याच सैद्धांतिक माहितीचा अथवा अनुभवाचा उपयोग जेव्हा प्राप्त परिस्थितीत गरजेनुसार केला जातो. अर्थात माहितीचे उपयोजन परिस्थितीनुसार जेव्हा होते तेव्हा त्या माहितीचे रूपांतर ज्ञानात झालेले असते.

ज्ञान हे प्रत्येक व्यक्तीच्या आकलनावर आधारित असते. प्रत्येकजण प्रत्येक परिस्थितीचा वेगवेगळ्या दृष्टीकोनातून अर्थ लावत असतो.

उदा. एखादया व्यक्तीला एखादा अनुभव हा नकारात्मक आलेला असेल तर दुसऱ्या वेळी तो त्या अनुभवाचा आधार घेऊन प्रतिक्रिया देत असतो. मात्र एखादया व्यक्तीला तोच अनुभव सकारात्मक दृष्टीने आला असेल तर ती व्यक्ती त्या पदद्यतीने प्रतिक्रिया देत असते.

सर्वसामान्यपणे निश्चित अशी ज्ञानाची व्याख्या कोणीही केलेली दिसून येत नाही. कारण ज्ञान निश्चित चौकटीत बसविता येत नाही तसेच परिस्थितीनुसार ज्ञानाचे संदर्भ बदलत असतात. ज्ञान ही एक विकसनशील प्रक्रिया आहे. तरीही बरेच तज्ज्ञ ज्ञानाविषयी आपली मते मांडताना दिसतात. प्लेटोच्या मते, ज्ञान हे एक श्रदधा आहे. यामध्ये कल्पनांनुसार स्वीकार व विस्तार अवबोधाच्या पातळीवर प्रत्येक जण करीत असतो. त्याचबरोबर काहींच्या मते, ज्ञानाचा संबंध व्यक्तीच्या संवेदना आणि अवबोधाशी असतो. बुदिधदवारे माणूस ज्ञान प्राप्त करतो. त्यातून तंत्रज्ञानाची निर्मिती होते. माणसांसाठी उपयुक्त साधनांचे उत्पादन होते त्यामुळे माणसाचे जीवन अधिकाधिक सुख - सुविधापूर्ण, सुकर आणि सुरक्षित होते. तसेच बुद्धीच्या सहाय्याने माणूस नवीन ज्ञान निर्माणसुदधा करतो. जे समाजाच्या

ऐहीक प्रगतीला उपयुक्त ठरते तेच खरे ज्ञान होय.
ज्ञानाची तीन अंगे आहेत ती पुढीलप्रमाणे.

① ज्ञान प्राप्तीमधील प्रक्रिया - ज्ञानाच्या रचनेत, विविध मार्गांनी माहिती प्राप्त होत असते.

② ज्ञानाचे प्रकार : ज्ञान म्हणजे मानवाचे एकत्रित आ[illegible] होय. ह्या आकलनाचे वेगवेगळे किंवा ज्ञानाचे विविध प्रकार आहेत.

③ माहिती मिळवण्याचा हेतू विविध बाबींमध्ये ज्ञान मिळविण्याचा हेतू वेगवेगळा असतो.

ज्ञानाची वैशिष्ट्ये :

① ज्ञानाचक अभौतिक व अमूर्त स्वरूप :-

ज्ञान हे आकलन आहे. किंवा पडताळलेली विश्वास किंवा दोन कल्पनांमधील करार आहे किंवा संकल्पना, तत्वे, नियम यांची गोळाबेरीज म्हणजे ज्ञान अभौतिक, अमूर्त स्वरूपाचे आहे.

② ज्ञानाचे सामाजिक वैशिष्ट्ये :-

ज्ञान ही सामाजिक भागीदारी विषयक आ[illegible] आहे. हे एक सामाजिक उत्पादन आहे. स्त्री पुरुष यांच्या सामाजिक कृतीचे उत्पादन म्हणजे ज्ञान हे सामाजिक उभारले जाते. ज्ञान हे समाजातून प्राप्त होते व तेथु[illegible] त्याची उभारणी होते. ज्याचा आधार हा मानवाच्या सामाजिक कृती आहे.

③ ज्ञानाचक संचित स्वरूप :

कारण ज्ञान हे एका पिढीकडून भविष्य[illegible] पिढीपर्यंत रूपांतरीत होते. ज्ञान स्थिर नसते. नेहमी [illegible] होत राहते व पिढीचा विकास करते. नवीन गोष्टीला वास्तवाचे ज्ञान मिळते.

④ ज्ञान सापेक्ष प्रमाणात असते :

ज्ञान हे अनुभवाच्या सीमेतील वास्त[illegible] रचना आहे. त्यामुळे जे स्पष्टीकरण हे वैशिष्ट्ये [illegible] ते अर्थ निर्वचन हे वैशिष्ट्ये व स्वरूप आहे. अर्थनि[illegible] ज्ञान हे अवबोधापेक्षा ज्ञान माहिती घेणाऱ्याचे दृ[illegible] विकसित करते.

Page No. : VEDHA
Date : / /

* भारतीय विचारवंतांचे ज्ञानाविषयीचे विचार :

① स्वामी विवेकानंद

स्वामी विवेकानंदांनी शिक्षणाचा अर्थ सांगताना म्हटले आहे 'शिक्षण म्हणजे मानवातील पूर्णत्वाचा अविष्कार होय' स्वामी विवेकानंदाच्या मते पूर्णत्व हे माणसाच्या अंतर्गत असते. ते सुप्त स्वरूपात दडलेले असते. त्याचा अविष्कार शिक्षणामुळे होतो. शिक्षणातूनच मानवाला पूर्णत्वाची प्राप्ती होते. मानवातील अध्यात्मीक शक्तीचा विकास होतो. स्वामी विवेकानंदांनी शिक्षणाद्वारे पूर्ण मनुष्य निर्माण व्हावा यावर भर दिला होता त्याच्या मतानुसार 'शिक्षणाचा अर्थ पूर्ण मनुष्य निर्माण करणे होय. शिक्षणातून पूर्ण माणुस निर्माण झाला पाहिजे.

② महात्मा गांधी -

'साधी राहणी आणि उच्च विचारसरणी' याचे उत्तम उदाहरण म्हणजे महात्मा गांधी त्यांनी शिक्षणाची व्याख्या पुढीलप्रमाणे केली त्यांच्या मते- 'केवळ साक्षरता म्हणजे शिक्षण म्हणता येणार नाही. शिक्षणात सुरूवात पण नाही, तर माणसाच्या शारीरिक, मानसिक व अध्यात्मिक अंगामधील उत्कृष्टतेचा विकास व अभिव्यक्ती म्हणजे शिक्षण होय'.

गांधीजींच्या मते, शिक्षण म्हणजे शरीर, मन आणि आत्मा यांचा उत्कृष्ट विकास होय. केवळ साक्षर होणे म्हणजे शिक्षण नव्हे. व्यक्तिमत्वाचा संपूर्ण विकास साधने हेच शिक्षणाचे ध्येय असले पाहिजे याठिकाणी गांधीजींनी 'शिक्षण म्हणजे माणूस घडविणे' हा विचार आग्रहपूर्वक मांडलेला दिसून येतो.

③ रविंद्रनाथ टागोर :

रविंद्रनाथांना निसर्गाबद्दल विलक्षण ओढ होती. त्यांच्याकाळात ब्रिटीशांनी निर्माण केलेल साचेबंद शिक्षण होते. शाळेतील वातावरण रुक्ष, कंटाळवाणे होते. विदयार्थ्यांवर अनेक बंधने लादली जात. कोणत्याही प्रकारचे स्वातंत्र्य नव्हते. चाकोरीबद्ध अभ्यासक्रम होता. रवींद्रनाथांना ही बंधने असह्य वाटू लागली. रविंद्रनाथाच्या मनात शाळेविषयी, शिक्षणाविषयी व तेथील वातावरणाविषयी

विलक्षण तिटकारा निर्माण झाला. निसर्गसानिध्यात व्यक्तीच्या मनावरील कृत्रिम दडपणाचा त्याग करता येतो म्हणून निसर्गाचा अधिकाधिक उपयोग करून शिक्षण झाले पाहिजे असे त्यांना वाटत होते.

रूसोप्रमाणेच गुरुदेव टागोरांनीसुद्धा दडपण शिक्षणाला प्राधान्य दिले होते. शिक्षणातून सर्व प्रकारची कृत्रिमता नाहीशी झाली पाहिजे व अत्यंत स्वाभाविक अवस्थेत मुलांचे शिक्षण झाले पाहिजे असेच या वाटत होते.

* पाश्चात्य विचारवंतांचे ज्ञानाविषयीचे विचार :-

① जॉन ~~डुड~~ ड्युई -

जॉन ड्युईने शिक्षणाचा अर्थ स्पष्ट करताना म्हटले आहे. 'शिक्षण म्हणजे अनुभवाचे पुनः संयोजन होय.' शिक्षण ही जीवनाची तयारी नसून प्रत्यक्ष जीवनच अशाप्रकारे त्यांनी शिक्षणाचा अर्थ स्पष्ट केला आहे.

जॉन ड्युईने अनुभवाला शिक्षण प्रक्रियेचा आत्मा म्हटले आहे. जीवन यशस्वी होण्यासाठी अनु कास धरावी लागते. बालकास खरे ज्ञान त्याच्या अनु मिळते. एका अनुभवापासून दुसरा अनुभव व दुसऱ्या अनुभवापासून तिसरा अनुभव याप्रमाणे अनुभवात भर पडत असते. त्यातूनच बालकाच्या ज्ञानात भर पड जॉन ड्युईने शिक्षणाची व्याख्या 'शिक्षण म्हणजे अ पुनः संयोजन अथवा पुनर्निर्मिती होय' अशी केली.

② प्लेटो -

प्लेटोने मांडलेले शिक्षणविषयक विचार अ मौलिक आहेत. प्लेटोने दिलेल्या शिक्षणाच्या काही पाहिल्यानंतर त्यांना अभिप्रेत असलेला शिक्षणाचा अधिक चांगल्याप्रकारे स्पष्ट होऊ शकेल.

'शरीर व आत्मा यांना त्यांच्या जन्मजा योग्यतेनुसार पूर्णत्वाप्रत नेणे म्हणजे शिक्षण.'

'मुलांच्या जन्मजात शक्तींना संस्कारित पुर्णत्वप्रत करुन त्यांना अनुरूप अशा सद्‌गुणांचा विकास म्हणजे शिक्षण'

'चांगले शिक्षण म्हणजे चांगली माणसे जे निर्माण करते व चांगल्या माणसांना उदात्त वागणुकीची प्रेरणा देते ते'

वरील सर्व व्याख्येवरुन प्लेटोच्या मते शिक्षणाची ध्येय कोणती असावी याची स्पष्ट कल्पना येते.

③ रुसो -

रुसोचे नाव निसर्गवादाचा पुरस्कर्ता म्हणून विशेष प्रसिद्ध असलेले दिसून येते. निसर्ग या शब्दाचे विविध अर्थ त्याने स्पष्ट केले.

रुसोच्या मते मूलतः चांगल्या प्रवृत्ती असणाऱ्या बालकाला कृत्रिम समाजापासून दूर ठेवावे निसर्ग हा चांगला आहे व समाज वाईट आहे. समाजाच्या संपर्का-मुळे व्यक्ती वाईट होत जातो. तर निसर्गाच्या संपर्कामुळे व्यक्ती शुद्ध व पवित्र राहते. निसर्ग म्हणजे माणसाची सहजप्रवृत्ती आहे. ज्यावेळेस बालक जन्माला येते त्यावेळी ते वाईट गुण स्वतःबरोबर घेवुन येत नाही. त्याच्या मूळ प्रवृत्ती त्यांच्या व्यक्तिविकासास व समाजधारणेस पोषक असतात.

प्रत्येक निसर्गाच्या सानिध्यात व्यक्तीचा विकास उत्तम प्रकारे घडून येतो. निसर्गाच्या सानिध्यात त्याला औपचारिक शिक्षण मिळाले नाही तरी त्याच्या अंगच्या मूळ शक्तींचा विकास निसर्गाच्या सहवासातच होतो. रुसोच्या मते डोंगर, नदया, झाडे, पशु, पक्षी या नैसर्गिक वातावरणात व्यक्तीच्या मूळ शक्तींचा परमोच्च विकास होतो.

रुसोने निसर्गाकडे परत चला या सूत्राचा पुरस्कार केला निसर्ग इश्वरनिर्मित म्हणून पवित्र आणि शुद्ध आहे. लहान बालक हे निसर्गनिर्मित म्हणून तेही पवित्र आणि शुद्ध आहे. निसर्ग हाच बालकाचा खरा शिक्षक आहे. बालकाच्या नैसर्गिक प्रवृत्तीच्या विकासाला पूर्ण संधी देणे हे खरे शिक्षण होय.

रूसो यांच्या मते, 'बालकाच्या सर्व अवयव व शक्तीचा विकास म्हणजे शिक्षण होय.' माणसा तीन गोष्टीपासुन शिक्षण मिळते ① निसर्ग ② मा समाज ③ बाह्यसृष्टी

रूसोच्या मते बालकाला सामाजिक, दूषित वरणापासून दूर ठेवावे. निसर्गाच्या व सृष्टीच्या सा बालकाला खेळू दयावे.

अशाप्रकारे ज्ञानाची संकल्पना व वैशि सांगता येतील व भारतीय आणि पारचात्य विचा ज्ञानाविषयी विचार मांडले.

विवेक, ज्ञानअमृत व मोक्षप्राप्तीचे साधन म्हणजे शिक्षण-

प्रा. डॉ. म. पं. सुरवसे

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ,औरंगाबाद अंतर्गत

श्री कृष्ण बहुउद्देशीय समाजसेवी संस्था उस्मानाबाद संचलित,

कॉलेज ऑफ एज्युकेशन, उस्मानाबाद.

<u>शैक्षणिक वर्ष - २०२०-२१</u>

B.S.S
ation,Osmanaba

चाचणीचे प्रश्न

प्रशिक्षणार्थी :- गुरव श्रीदेवी नागनाथ

हजेरी क्रमांक :- 38

मार्गदर्शक :- डॉ. प्रा. पेठेकर एस. एस.

Tutorial.

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	तपशिल	स्वाक्षरी
1)	बालकाची वाढ व विकास	[signature]
2)	समकालीन भारत व शिक्षण	
3)	शालेय व्यवस्थापन, प्रशासन	[signature]
4-A)	अभ्यासक्रमांतर्गत भाषा	
4-B)	लिंग, शाळा आणि समाज	[signature]
5-A)	मेथड - मराठी	[signature]
5-B)	मेथड - इतिहास	[signature]

Paper - 1 - बालकाची वाढ आणि विकास
Tutorial.

1- विकासाच्या विविध उपपत्ती-चे शैक्षणिक महत्त्व विशद करा.

→ बालकाचा विकास कोणत्या अवस्थेतून होतो याचा अभ्यास अनेक शास्त्रज्ञांनी केला आहे. डॉ. सायमन यांनी इ.स. 1920 साली बुद्धिमान कसोट्या तयार केल्यात. त्याच्याबरोबर आलेल्या अनुभवातून अनेक शास्त्रज्ञांनी उपपत्ती मांडली आहेत — त्या पुढीलप्रमाणे —

* विकासाच्या उपपत्ती *

(1) जिन पियाजे
- बोधात्मक उपपत्ती/ ज्ञानात्मक / बौद्धिक विकास उपपत्ती.

(2) कोहलबर्ग
- नैतिक विकास उपपत्ती.

(3) एरिकसन
- मनोसामाजिक विकास उपपत्ती/ अवस्था / मानसशास्त्रीय उपपत्ती.

जिन पियाजे यांची बौद्धिक विकासाची उपपत्ती / ज्ञानात्मक / बोधात्मक उपपत्ती 8→

जिन पियाजे हे स्विस चे मानसशास्त्र

" विवेक ज्ञान अमृत व मोक्षप्राप्तीचे साधन म्हणजे शिक्षण "

डॉ. म. पं. सुरवसे

श्रीकृष्ण बहुउद्देशिय समाजसेवी संस्था संचलित,

कॉलेज ऑफ एज्युकेशन, उस्मानाबाद

शैक्षणिक वर्ष - २०२२-२३

Assignment

Shrikrishna B.S.S
College of Education, Osmanabad

प्रशिक्षणार्थीचे नाव :- रिना दत्तात्रय बादुले

हजेरी क्रमांक :- 14.

मार्गदर्शक :- प्रा. खुने आर.व्ही सर
व
डॉ. प्रा पवार डि.डि. सर.

Assignment.

अनुक्रमाणिका.

अ. क्र	घटकाचे नाव	स्वाक्षरी.
1.	Paper VI - ज्ञान आणि अभ्यासक्रम	[signature]
2.	Paper VII - अध्ययन आणि अध्यापन	[signature]
3.	Paper VIII A अध्ययनाचे मुल्यांकन	[signature]
4.	Paper VIII B समावेशित शिक्षण निर्मिती	[signature]
5.	Paper IXA - विज्ञान अध्यापन पद्धती.	[signature]
6.	Paper IXB - गणित अध्यापन पद्धती.	[signature]
7.	पर्यावरण शिक्षण.	

" विवेक ज्ञान अमृत व मोक्षप्राप्तीचे साधन म्हणजे शिक्षण "

डॉ. म. पं. सुरवसे

श्रीकृष्ण बहुउदेशिय समाजसेवी संस्था संचलित,

कॉलेज ऑफ एज्युकेशन, उस्मानाबाद

शैक्षणिक वर्ष - २०२२-२३

Tutorial

प्रशिक्षणार्थीचे नाव :- अमृता नरसिंग लोमटे

हजेरी क्रमांक :- 07

मार्गदर्शक :-

ज्ञानाचे विविध प्रकार सांगून ज्ञान मिळविण्याचे विविध मार्ग सांगा.

ज्ञानाचे प्रकार :-

1) पर आणि अपरा ज्ञान :-

उपनिषदामध्ये ज्ञानाचे दोन भागात वर्गीकरण केले आहे. पर विद्या किंवा आत्मिक ज्ञान आणि अपरा विद्या किंवा भौतिक जगाचे ज्ञान. उपनिषदामध्ये म्हटले आहे की दोन्ही प्रकारचे ज्ञान स्व प्रकटीकरणासाठी आणि समाजाच्या चांगल्यासाठी माहिती असणे गरजेचे आहे. जी व्यक्ती वरील दोन्ही प्रकारचे ज्ञान मिळविले व योग्य प्रकारे त्याचा वापर करते अशा व्यक्तीला यशस्वी व्यक्ती असे म्हणतात.

2) पूर्वज्ञान :-

मनुष्याच्या अस्तित्वाअगोदरपासून या प्रकारचे ज्ञान आहे. ऐतिहासिक काळापासून मनुष्याच्या विकासात अनुभवावर आधारलेले ज्ञान कारणीभूत ठरले आहे. सत्याचा शोध घेण्याच्या कमी पूर्वप्रचलीत कल्पना आणि अनुभव यांचा उपयोग निश्चित होतो व त्याचे मूल्य दुर्लक्षित करता येत नाही.

3) उत्तर ज्ञान :-

हे ज्ञानही तात्पुरते असते. अनुभवाच्या आधी हे ज्ञान मिळत नाही किंवा निरिक्षण केल्यानेही निष्कर्ष काढता येत नाही. शिक्षकांनी शिकवलेल्या किंवा पुस्तकात दिलेल्या गोष्टी प्रमाण मानून त्याप्रमाणे विद्यार्थी विद्यार्थी त्याचा स्वीकार करतात. परंतु हे योग्य नाही. काही वेळा प्रत्यक्ष प्रयोगानेही समस्या सुटत नाही. अशा वेळी योग्य व जाणत्या व्यक्तीला सल्ला देणे उचित ठरते.

4) बुद्धिमत्ता :-

ज्ञानाचा उपयोग गोष्टीसाठी केला जातो. तसेच ज्ञानाचा उपयोग वाईट गोष्टीसाठी केला जातो हे प्रत्येकाच्या बुद्धीवर अवलंबून आहे. या जगात सर्व गोष्टी परिवर्तनीय आहे. बदलत्या परिस्थितीनुसार विज्ञान व तंत्रज्ञान यांच्या प्रगतीमुळे व्यक्ती व समाजाचे प्रश्न व